

Ilkka Heiskanen — Sakari Hänninen (eds.): **Exploring the Basis of Politics. Five Essays on the Politics of Experience, Language, Knowledge and History.** The Finnish Political Science Association, Ilmajoki 1983. 132 s.

Valtiotieteellisen yhdistyksen kansainväliselle yleisölle tarkoitettun teossarjan ensimmäisenä niteenä on askettain ilmestynyt Ilkka Heiskanen ja Sakari Hänninen toimittama *Exploring the Basis of Politics*. Teoksen sisältö viisi politiikan perusteita ja valtiotieteen metodologisia peruskysymyksiä käsittelevää kirjoitusta. Kirjoittajia ovat Kari Palonen (Politics as a Dramatic Action Situation), Sakari Hänninen (Towards a Textual Situation Analysis of Politics), Ilkka Heiskanen (Politics Proper vs. the Politics of Knowledge), Erkki Berndtson (Political Science and Democracy) ja Hannu Nurmi (Past Masters and Their Modern Followers).

Teoksen esipuheessa (9–10) toimittajat toteavat, että kirjoitusten tarkoitus on avata uusia perspektiivejä poliittiselle analyysille ja ehdottaa uusia metodologisia strategioita. Toimittajien käsityksen mukaan teos heijastelee yhteiskuntatieteiden perusteista parin viime vuosikymmenen aikana käytyä keskustelua Euroopassa. Tuohon keskusteluun ovat olennaisesti vaikuttaneet fenomenologia, hermeneutiikka, marxismi ja strukturalismi sekä diskurssiteoria. Eurooppalaisten keskustelujen vaikutus ilmenee välittömästi teoksen sisältävissä hyvinkin erilaisissa artikkeleissa synnyttäen fragmentaristisen vaikutelman valtiotieteellisen tutkimuksen tilasta. Toimittajien käsityksen mukaan tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että politiikan tutkimuksessa oltaisiin ajauduttu kaaottiseen tilanteeseen koska näennäisen fragmentoitumisen taustalla on kuitenkin havaittavissa tiettyjä yhteisiä epistemologis-metodologisia perusongelmia.

Toimittajien mielestä politiikan tutkimusta vanhaan hallinneesta valtiokeskeisyydestä on luovuttava ja sen sijaan on huomio kiinnitettävä intentionaalisuuden, tietoisuuden, poliittisen maailmassa olemisen ja subjektin, tiedon ja kielen konstituitioita sekä historiallisuuden ongelmiin. Teoksen sisältävissä kirjoituksissa näitä ongelmia käsitellään epäsuorasti ja metatasolla. Kari Palonen käsittelee politiikan kokemusta/kokemista fenomenologisesti, Sakari Hänninen subjektin konstituitioita ja tietoisuuden ongelmia ja Ilkka Heiskanen tiedon ja tiedon politiikan kysymyksiä. Berndtson ja Nurmi käsittelevät puolestaan kirjoituksissaan konkreettisempia poliittiseen ja tieteelliseen käytäntöön liittyviä kysymyksiä siinä muodossa kuin ne ilmenevät politiikkaa koskevan tieteen kehityksessä. Kahteen viimeksimainittuun artikkeliin en kuitenkaan tässä arvioissani puutu.

Paul Ricoeuria lainaten toimittajat esittävät, että heidän mielestään spekulatiivisen aineksen ottaminen mukaan politiikan tutkimukseen on tärkeää. Spekulaatios-

ta pahamaineisessa hegeliläisessä merkityksessä ei tässä yhteydessä tietenkään ole kysymys, vaan kielen metaforisten resurssien hyväksi käyttämisestä uusien merkitysten ja merkityksenantotapojen luomisessa sekä semanttisesta innovatiivisuudesta. Soveltamalla nykyistä ja sitä edeltänyttä spekulatiivista ajattelua konkreettisten poliittisten toimintojen ja niiden meta-analyttisen sekä metapoliittisen säätelyn analyysiin kirjoittajat yrittävät kehittää metodologisia ja teoreettisia innovaatioita. He eivät sitoudu mihinkään yhtenäiseen epistemologiseen tai metodologiseen kantaan, vaan koettavat henkilökohtaisia tutkimusprojektejaan kehittelemällä tuoda uusia aineksia politiikasta ja politiikan tutkimuksesta käytävään metodologiseen keskusteluun. Tarkastelen seuraavassa hieman yksityiskohtaisemmin eräitä keskeisiä ongelmia, joita Heiskanen ja Hänninen toimittamassa monipuolisessa ja kiinnostavassa teoksessa käsitellään pyrkimättä mihinkään kokonaisarvioon.

1. Poliittisen fenomenologiasta (Palonen)

Artikkelissaan *Politics as a Dramatic Action Situation* (13–31) Kari Palonen tarkastelee politiikkaa subjektin kannalta, subjektikeskeisesti ja pohtii millä tavoin inhimillinen subjekti kokee politiikan ja poliittisen. Palonen mukaan akateemista politiikan tutkimusta on perinteisesti hallinnut objektivistinen traditio, jossa poliittisen analyysin kiintopisteenä on pidetty ulkomaailmaa. Sen rinnalla on kuitenkin ollut olemassa subjektiin keskittyvä politiikan tarkastelutapa, jonka aineksia on löydettyissä subjektin merkitystä korostavilta filosofeilta (esim. Descartes, Kant ja Husserl) ja fenomenologeilta. Viime mainittu suuntaus kiinnostaa Palosta enemmän ja todettuaan, että fenomenologit ovat kiinnittäneet suhteellisen vähän huomiota politiikan käsitteeseen teoreettisesti hän esittää itse rajoitetun puhtaan politiikan kritiikin eli poliittisen kokemuksen ontologian.

Palonen tarkoittaa puhtaalla politiikalla kantilaista käsitystä apriorisesta, kokemuksesta riippumattomasta politiikasta ja hänen artikkelinsa käsittelee lähinnä politiikan filosofiaa eikä poliittisten kokemusten empiriseen analyysiin liittyviä ongelmia. Palonen ei kuitenkaan pysytele tutkimuksessaan kantilaisen tradition sisäpuolella, vaan hyödyntää lisäksi eräitä keskeisiä ajatuskulkuja Edmund Husserlin fenomenologisesta filosofiasta. Poliittisen kokemuksen/kokemisen olemusta Palonen yrittää selvittää fenomenologisen reduktion avulla sulkeistamalla ulkomaailman ja poliittisen maailmassa olemisen. Hän reflektoi politiikkaa sinänsä eikä pyri esittämään mitään maailman ei-poliittisista puolista tai poliittisen maailmassa olemisen mahdollisesta merkityksestä. Palonen tarkastelulukma on tietoisesti formaalin fenomenologinen. Hän ei keskustele poliittisten menettelytapojen sisällöllisistä ongelmista tai politiikan arvosta.

Husserlin teoksen *Ideen zur einen reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (1913) pohjalta Palonen katsoo, että politiikka ilmenee noettisina kokemuksina kokemuksen subjektin tietoisuudessa. Poliitiikka ei sinänsä ole subjektille ilmenevien kokemusten summa, vaan niiden intentionaalinen korrelaatti. Se on erityinen osa siitä noemasta, josta tietoisuus on tietoisuutta. Intentionaalisen noeman, politiikan sinänsä, kautta koetaan poliittisiksi ne noettiset kokemukset joiden muodossa politiikka ilmenee subjektille ja politiikan fenomenologian varsinaiseksi tehtäväksi asetuu tältä pohjalta kuvata tarkasti noettis-noemaattisen välinen erityinen suhde poliittisessa kokemuksessa. Palonen ei kuitenkaan aseta tavoitteekseen laajan ja kattavan politiikan fenomenologian kehittämistä, vaan tyytyy esittämään kuvauksen poliittisen subjektin poliittisen kokemuksen synnystä dramaattisen toimintatilanteen käsitteen yhteydessä.

Palonen pitää politiikkaa eräänä momenttina inhimillisessä toiminnassa ja esittää eräitä huomautuksia toiminnan käsitteestä yleensä. Hän korostaa sitä, että fenomenologisen toiminnan teorian kannalta keskeistä on inhimillisen kokemuksen intentionaalisuus. Intentionaalisuus on intentionaalisuutta subjektille ja toisaalta se on intentionaalisuutta jostakin objektista, noemasta. Käsitteenä intentionaalisuus voidaan käsittää subjektin ja objektin toimintaa yhdistäväksi siteeksi. Lisäksi inhimilliselle toiminnalle on tyypillistä, että se tapahtuu määrättyyn aikaan ja määrättyssä paikassa. Toiminta on aina kontekstiin sidottua. Toiminnan konteksti on subjektille toiminnan edellytys, faktisiteetti. Sitä ei pidä kuitenkaan käsittää väistämättömien ulkoisten olosuhteiden muodostamaksi kokonaisuudeksi, vaan kontingentiksi asiantilaksi josta toiminnan on lähdettävä. Sartrea seuraten Palonen esittää, että toiminnan intentionaalista, vapauteen liittyvää ulottuvuutta asetuu täydentävällä tavalla vastustamaan toiminnan faktisiteettiin liittyvä ulottuvuus, kuitenkin siten, että jälkimmäinen ei varsinaisesti rajoita edellistä.

Tältä pohjalta toiminnan voi tulkita intentionaalisten ja kontekstuaalisten ulottuvuuksien kombinaatioksi. Tätä Palonen pitää kuitenkin liian teknologisenä mallina, hänen mielestään on tärkeämpää käsittää toiminta itse, toiminta situaatioissa, intentionaalisten ja kontekstuaalisten ulottuvuuksien yhteydeksi. Situaatiot ovat aina avoimia, niissä suuntaudutaan kohti tulevaisuutta toiminnan kautta ja faktisiteetti on ymmärrettävä aina vain suhteessa toiminnan määrättyyn intentionaaliseen horisonttiin. Toimija on aina situaatioissa ja situaation sitoma toimiessaan määrättyssä konkreettisesä situaatioissa. Toimija ei ole koskaan aina samana py-

syvässä situaatioissa, vaan liikkuu koko ajan situaatiosta toiseen. Situaatiot, joita toimija kohtaa ovat näin ollen aina uusia, vanhat situaatiot ylitetään toiminnan kautta ja kyky tähän ylittämiseen muodostaa toiminnan automisuuden ehdon.

Politiikan konstituutiota tarkastellessaan Palonen erottaa toisistaan toiminnan muiden kanssa ja toiminnan muita vastaan. Tärkeintä hänen mukaansa on se suunta, joka subjektin suhteilla muihin on, ei muoto tai intensiteetti. Poliittiseen todellisuuteen kuuluu sekä toiminta muiden kanssa että toiminta muita vastaan. Niiden välinen suhde on kuitenkin epäsymmetrinen ja Palosen mukaan politiikan kokemukselle/kokemiselle erityisen aineksen konstituoi toimijan kokemus olla situaatioissa, jossa toimii muita vastaan ja on konfliktitilanteissa suhteessa muihin. Tältä pohjalta Palonen konstruoi puhtaan politiikan subjektin paradigmaattisen situaation. Tuo situaatio syntyy subjektin kokiessa välttämättömäksi luopua aikaisemmasta toimintalinjastaan ja korvata se uudella. Alituisesti muuttuvat situaatiot pakottavat subjektin muuttamaan toimintalinjaansa. Palonen korostaa kuitenkin fenomenologis-sartrelaisen lähestymistapansa mukaisesti sitä, että välttämättömyys muuttaa aikaisempaa toimintalinjaa ei kerro mitään siitä millainen uusi toimintalinja tulee olemaan. Aikaisemat linjanvedot eivät determinoi tulevaa ja subjektilla ei voi olla mitään riittävää syytä toimia määrättyllä tavalla. Palosen mukaan tämä ei kuitenkaan johda täydelliseen relativismiin ja situaatioon, jossa kaikki vaihtoehdot olisivat yhtä hyviä. Toimijan omalla situaatioanalyysillä on tietty arvo, vaikkakaan tuo analyysi ei tarjoa riittäviä perusteita tuleville valinnoille. Negatiivisessa mielessä situaatioanalyysi sulkee kuitenkin pois epäadekvaatteja toimintavaihtoehtoja ja saa subjektin tiedostamaan, että toiminta on aina parempi vaihtoehto kuin toiminnasta luopuminen ja vihollisen toiminnalle alistuminen.

Palonen päätyy siihen, että poliittisen toiminnan fenomenologia ei voi antaa mitään määrättyä apriorista vastausta kysymyksen kuinka puhtaassa poliittisessä situaatioissa tulisi toimia. Hänen mukaansa ei siis voi olla mitään oikeata menettelytapaa. Tästä huolimatta puhtaassa poliittisessä situaatioissa toteutuvan kokemuksen reflektoinnista ei kannata Palosen mielestä luopua eikä tilanne välttämättä ole kaoottinen. Artikkelinsa loppuosassa Palonen yrittää strukturoida ja käsitteellistää tapaa, jolla puhtas poliittinen situaatio koetaan. Hänen mukaansa toimijalla ei puhtaan politiikan paradigmaattisessa situaatioissa ole mitään oikeata tai intersubjektii-visesti (ts. subjektiivisen universaalisti) pätevää menettelytapaa. Tästä huolimatta toimijan edessä olevien vaihtoehtojen joukko voidaan strukturoida määrättyiksi vaihtoehtojen logiikaksi. Tuo logiikka voidaan perustella lähtemällä siitä, että minkä tahansa situaation vaihtoehtojen joukossa on vain rajoitettu joukko puhtaita ideaalityyppejä weberiläisessä mielessä. Ideaalityypit

ovat Palosen mukaan olemassa vain puhtaassa poliittisessä situaatiossa toimivan subjektin kokemuksessa. Ne eivät ole ennen situaatiota olemassaolevia toimijan ideologioita tai filosofioita, eivätkä muita mahdollisia vastaavia situaatioita koskevia päätöksentekostrategioita. Weberiläiset ideaalityypit eivät kuitenkaan Palosta tyydytä, vaan hän pitää analyttiselta kannalta hyödyllisempinä metatyyppinä joilla on konstitutiivista ja regulatiivista merkitystä. Palonen haluaa korostaa toiminnan sisällön sijasta sen muotoa ja päätyy tältä pohjalta tulkitsemaan weberiläiset ideaalityypit eräänlaisiksi metatyypeiksi, joiden avulla puhdas poliittinen situaatio voidaan strukturoida erilaisiksi poliittisen toiminnan tyyteiksi.

Poliittisen toiminnan tyyliä ovat viime kädessä situaatioiden dramaattisen tulkinnan tyyliä. Dramaattisuutta Palonen pitää puhtaan poliittisen situaation konstitutiivisena ominaispiirteensä. Se syntyy subjektin arvioissa sitä mikä toiminnan horisontissa on uutta ja järjestäessä mielessään konkreettiset käsillä olevat vaihtoehdot sekä situaation faktisiteetin uudella tavalla. Subjekti kokee välttämättömäksi muuttaa aikaisempaa toimintalinjaansa, menettelytapansa ja välttämättömyys ilmenee radikaalin murroksen muodossa. Situaatioon sisältyvä uutuus voidaan arvioida pelkäksi poikkeukseksi, jota seuraa nopea paluu takaisin normaaliin, tai käännekohtaksi, josta ei ole paluuta takaisin. Kolmas mahdollisuus on pitää uutuutta ainutlaatuisena asiana, joka aloittaa kokonaan uuden aikakauden. Näitä eri tyyliä arvioida situaatiota, vastaa eri tyyppisten toimintojen typologia politiikan paradigmana. Poikkeus-tulkinta vastaa näkemystä, jossa yhtä yksittäistä tekoa tai toimintoa pidetään koko poliittisen toiminnan ytimenä. Käännekohtatulkinnassa politiikkaa pidetään puolestaan prosessina, jossa on eräitä käännekohtia jatkuvien kausien sisäpuolella. Vastaavasti kaikkien situaatioiden arvioiminen ainutlaatuisiksi tekee politiikasta draaman, jossa on lukematon määrä situationaalisia näytöksiä. Artikkelinsa lopussa Palonen kehittää vielä kolme edellä mainittua puhdasta dramaattista tyyliä poliittisessä poliittisten draamojen typologiaksi. Palosen mukaan voidaan puhua tilanne-, muuttamis- ja metamorfoosidraamasta. Tilannedraama keskittyy yhteen yksittäiseen enemmän tai vähemmän sankarilliseen poliittiseen teokseen, joka tapahtuu harmaassa arkielämässä. Muuttamisdraamassa käsitellään joko yksilön poliittisen kannan muutosta tai yksilöiden tapaa kokea jyrkät muutokset ja käännekohtat historiassa vallankumouksiksi. Metamorfoosidraama toimii kahdella tasolla. Primääri draama näytellään käännteentekevän toiminnan tasolla ja sekundääri draama kaikkien yksittäisten tekojen tai toimintojen tasolla.

Palosen kiinnostavaan yritykseen johtaa puhtaan politiikan situaatiossa tapahtuva subjektin politiikalla tyyllilyt Sartren fenomenologisesta ontologiasta sisältyy

myös monia ongelmallisia kohtia. Hänen esityksensä fenomenologiasta perustuu Husserlin *Ideen*-teoksen argumentaatioon kuten myös Sartren teos *L'Être et le néant*. Husserl täydensi kuitenkin myöhemmin itse fenomenologista tajunnan konstituutioanalyysiaan tarkastelemalla yksityiskohtaisemmin sisäisen aikatajunnan fenomenologiaa. Koska Palosen esitys painottuu Husserlin varhaistuotannon teemojen edelleen kehitteelyyn häneltä jäävät subjektin aikatajunnan konstituutioon ja politiikan ja ajan väliseen suhteeseen liittyvät ongelmat liian vähälle huomiolle. Puute näkyy erikoisesti siinä, että Palonen ei millään tavoin tematisoi fenomenologiassa niin keskeistä »luonnollisen asenteen mukaista tarkastelua» puhtaan politiikan kannalta eikä hän myöskään tarkastele toiminnan ajoittamisen ja subjektien omien projektien välisiä suhteita. Poliittisen käsittämisen kokemuksen subjektin tajunnassa sisällä olevien noettisten kokemusten ilmenemisen intentionaaliseksi korrelaatiksi (jonka noema on politiikka itsessään) ei myöskään ole ongelmatonta. Palonen näyttää ainakin implisiittisesti hyväksyvän Sartren eksistentialismin peruslähtökohdan, tietoisuuden analyysin. Teoksessaan *L'Être et le néant*, Sartre, Husserlin fenomenologista tietoisuuden konstituutioanalyysia kehitellen, esitti että intentionaalisuus on tietoisuuden määrittelevä tunnusmerkki ja ontologinen kategoria. Toisin sanoen, Sartren mukaan tietoisuus on aina välttämättä tietoisuutta jostakin ja tuo jokin on tietoisuudesta itsestään erottuvaa sekä siitä riippumatonta. Tästä on se seuraus, että tietoisuus tyhjenee kaikesta sisällöstä ja se määritellään puhtaaksi ja vapaaksi spontaanisuudeksi. Sartren mukaan on immanentti illuusio ajatella tietoisuus eräänlaisiksi säiliöiksi, jossa mielikuvat, ideat ja impressiot olisivat.

Tältä pohjalta esimerkiksi määrätty halu on pelkästään koko tietoisuuden intentionaalinen struktuuri, tietoisuutta noista objekteista haluttavina objekteina. Kaikissa intentionaalisissa struktuureissaan tietoisuus on aina yhdistävää eikä tietoisuuden ulkopuolelle, taakse tai alle jää mitään. Mitään tiedostamatonta ei ole, vaan tietoisuudelle kaikki on periaatteessa läpinäkyvää ja totalisoitavissa. Vastaavasti Palosellakin puhtaan politiikan käsite näyttää jäävän intentionaaliseksi struktuuriksi politiikan subjektin kokemuksellisessa tietoisuudessa. Se tyhjennetään kaikesta sisällöstä ja määritellään ilmeisesti puhtaaksi ja vapaaksi spontaanisuudeksi, eräänlaiseksi opportunistiksi. Poliittisessa toiminnassa ja aidossa toiminnassa, joka tähtää muutokseen ei tiedostamattomilla tekijöillä näytä olevan Palosen mielestä mitään merkitystä. Tähän liittyen hänen on ilmeisesti myös pakko hyväksyä Sartren käsitys kielestä pelkkänä kommunikation välineenä, joka poliittisen toiminnan subjekteilla on ongelmattomasti käytössään. Poliittisten toimintalinjojen ja menettelytapojen välittäminen toisille on periaatteessa aina mahdollista, koska kaikki kykenevät käyttämään kieltä niiden esittämisessä. Kieltä Pa-

lonen ei näytä pitävän merkittävänä tekijänä sen suhteen mitä voidaan kokea tai käsittää kokemukseksi. Kokemuksen käsitettävyyden hänellä esilingvististä eikä hän tematisoi kieltä kokemuksen mahdollisuuden kannalta formatiiviseksi tekijäksi.

2. Poliitikasta ja tietoisuuden konstituutiosta (Hänninen)

Artikkelissaan *Towards a Textual Situation Analysis of Politics* (35–54) Sakari Hänninen yrittää tarkastella yhteiskuntatieteiden tutkimuskohdetta konstitutiivisin termein ajautumatta vanhoihin objektivismi-subjektivismi kiistoihin. Tässä tarkoituksessa hän yhdistää työnsä niihin yhteiskunta- ja valtiotieteellisiin tutkimuksiin, joissa on korostettu eron, differenssin käsitteen, konstitutiivista merkitystä. Hänninen viittaa Jacques Derridan ajatukseen *différance*sta konstitutiivisena periaatteena, joka on innoittanut monia politiikan dekonstruktioyrityksiä, yrityksiä ylittää perinteiset subjekti-objekti spekulatiot yhteiskuntatieteessä. Hänen mielestään Derridan dekonstruktioajatukseen sisältyy kuitenkin se puute, että siinä ei tutkimuskohdetta tarkastella konstituution kannalta. Lisäksi Derrida haluaa Hännisen mukaan erottaa oman teoriansa liian jyrkästi tavallisista teorioista yhteiskuntatieteissä ja ajautuu tämän vuoksi ongelmiin käytännön käsitteen kohdalla; Derridalla käytäntö ei ole konstitutiivista koska siltä puuttuu selkeä kohde, se muistuttaa lähinnä leikkiä ja pelkkää peliä. Derridalaiseen diskurssiin sisältyviä puutteita välttääkseen Hänninen asettaa tehtäväkseen tarkastella alustavasti kuinka poliittinen maailmassa oleminen ja oleminen poliittisessa maailmassa itse asiassa konstituoituvat. Olemisen poliittisessa maailmassa Hänninen tulkitsee erääksi aspektiksi sosiaalisessa kokonaisuudessa, joka hahmotetaan tekstuaaliseksi tilanteeksi. Sosiaalista Hänninen ei halua käsittää etukäteen annetuksi yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, vaan hänen mielestään sitä on analysoitava differentiaalis-konjunkturaalisesti, differenssin konstitutiivista merkitystä hyväksi käyttäen (37).

Yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteen muodostuminen pitää Hännisen mukaan käsittää eräänlaiseksi kaksoiskonstituutioksi. Koska yhteiskuntatieteet kuuluvat niihin tieteesiin, joiden tutkimuskohde voidaan tarkentaa vain suhteessa muihin tieteesiin, ne eivät ole autonomisia. Niiden kohde, *subject-matter*, sisältää konstituutiossaan keskeisesti tosiasioita sekä subjektiin keskittyvistä tieteistä (psykologia) että yhteiskuntaan keskittyvistä tieteistä (antropologia). Hännisen mukaan kaksoiskonstituution ajatus mahdollistaa epistemologisen reduktionismin (joko subjektivismi tai objektivismi) välttämisen. Se tarkoittaa, että yhteiskunnallisten ilmiöiden kenttä on konstituoitava teoreettisesti kahdesta suunnasta: yhteiskunnasta yksilöön ja yksilöstä yhteiskuntaan.

Yhteiskunnallisena olentona inhimillinen subjekti on Hännisen mukaan monimäärityksinen. Subjekti on samanaikaisesti yhteiskunnallinen, kollektiivinen ja yksilöllinen olento; se kuuluu määrättyyn yhteiskuntaan, erilaisiin ryhmiin yhteiskunnassa ja se on vielä intentionaalinen yksilö. Lisäksi inhimillinen subjekti on toimiva ja tietävä subjekti. Näiden määritysten pohjalta Hänninen skematisoi subjektin monimäärityksellisyden »eksistentiaaliseksi kartaksi», jossa olemisen, toiminnan ja tietämisen käsitteet ovat muita määrääviä. Hännisen mukaan yhteiskunnallisella tasolla yhteiskunnalliset suhteet (yhteiskunnassa oleminen) determinoivat yhteiskunnallisen eksistenssin muodon, ryhmätasolla tahtosuhteet (toiminta) determinoivat yhteiskunnallista eksistenssiä ja yksilötasolla tiedostussuhteet (tietäminen) determinoivat yhteiskunnallisen olemisen erityistä tapaa (38).

Subjektin konstituution kannalta on Hännisen mukaan keskeistä erottaa toisistaan konstituutio formatiivisessa mielessä ja konstituutio toteutumisen/toteuttamisen mielessä. Edellinen liittyy liikkeeseen yhteiskunnasta yksilöön ja jälkimmäinen puolestaan etenemisestä yksilöstä yhteiskuntaan. Yksilöksi yhteiskunnallinen subjekti konstituoituu formatiivisesti tavalla jota determinoivat hänen yhteiskunnalliset ja kollektiiviset tekstinsä, mutta myös realisaation kautta, jota determinoivat hänen oman intentionaalisen toimintansa vaikutukset. Tietty subjekti syntyy siis historiallisesti määrättyyn yhteiskuntaan ja sosiaalistuu tuossa yhteiskunnassa.

Tarkastellessaan yksilön sosialisointiprosessia subjektin formatiivisen konstituution kannalta Hänninen käyttää hyväkseen Jacques Lacanin ajatuksia subjektin konstituutiosta. Lacan tulkitsee kaksoiskonstituution korostamalla symbolisaation ja symbolisen järjestyksen merkitystä. Symbolinen järjestys on konstituoinut ennen subjektia ja symbolisaatio toteutuu fylo-, onto- ja sosiogenesiksen kautta. Symbolisaatioprosessi takaa psyykkisen tasolla tapahtuvan välityksen kautta siirtymisen luonnosta kulttuuriin. Aikaan ja paikkaan, situaatioon sidottu subjekti realisoii samanaikaisesti onto- ja sosiogenesiksen. Lacanilla subjektin formatiivinen konstituutio on analoginen subjektin symbolisen tasolle tapahtuvan siirtymisen kanssa. Lingvistisesti tulkittuna tämä tarkoittaa sitä, että ihminen on symbolisen järjestyksen tuote eikä sen syy. Subjekti ei itse luo symbolista järjestystä vaan tuo järjestys on aina jo läsnä perheen, kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteissa. Pikemminkin subjekti voi vain reagoida symboliseen järjestykseen. Sen on joko sopeuduttava symboliseen tai sairastuttava.

Symbolisaatioprosessi on Lacanin mukaan subjektin konstituution kannalta ratkaisevan tärkeä tekijä. Hän korostaa tässä yhteydessä myös kielen keskeistä asemaa. Lacanin mielestä psykoanalyysi on melko pitkälle kieltä ja hänellä kieli on tiedostamattoman ehto. Kielen kautta

inhimillinen subjekti konstituoit itsensä ja se on edellytys sille, että subjekti kykenee hahmottamaan itsensä erilliseksi entiteetiksi. Hänninen pitää Lacanin lähestymistapaa positiivisena koska tämä erottaa tietyn yhteiskunnallisen mekanismin, ts. symbolisen järjestyksen, joka konstituoit yksilön objektiiviset ajatusmuodot. Lacanin erityisenä ansiona Hänninen pitää sitä, että tämä osoittaa kuinka yksilön yhteiskunnallis-geneettinen konstituutio formatiivisesti tapahtuu.

Hännisen mielestä Lacan operoi diskursseissaan kuitenkin liian ajattomilla ja historiattomilla luonnon ja kulttuurin käsitteillä. Hän ei hyväksy Lacanin epähistoriallisuutta eikä siihen luontevasti liittyvää symbolisen determinismin selitysmallia. Hänninen syyttää Lacania siitä, että tämä ei kiinnitä tarpeeksi huomiota subjektin realisoivaan/realisoituvan konstituutioon. Symbolinen determinismi on hänen mielestään erityisen kohtalokasta politiikan ja poliittisen analyysin kohdalla, jonka tasolle Lacan ei varsinaisesti koskaan pääsekään. Lacanin analyysia Hänninen ei pidä poliitiikkana sanan varsinaisessa merkityksessä, koska siinä ajattelua yritetään esittää ilman ajattelijoita ja yksilöllistä innovatiivisuutta.

Tämän jälkeen Hänninen siirtyy tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin realisoivaa/realisoituvaa konstituutiota pyrkien jäsentämään sitä yksilöllisen ja tekstuaalisen erottautumisen, eron tekemisen (distanciation) käsitteiden kautta. Yksilöllisessä erottautumisessa yksilö irrottautuu itsereflektion avulla arkitietoisuudestaan. Hännisen mielestä on olemassa objektiivisiä ajattelumuotoja, reaaliabstraktioita, jotka eivät kuulu pelkästään yksilölliselle tasolle, vaan sisältävät merkityksiä myös yhteiskunnallisella tasolla. Vaikka yksilöt toimivat spontaanisti ja ajattelematta yhteiskunnallisella tasolla objektiiviset ajattelumuodot ohjaavat kuitenkin heidän toimintaansa. Tiedostaakseen oman asemansa ja tunteakseen itsensä, yksilön on pakko irrottautua spontaanisti vaikuttavista objektiivisista ajattelumuodoista. Hännisen mielestä irrottautumista välittää käytäntö, joka on aina sellaisenaan läsnäolevaa. Läsnäolevan käytännön konkreettisen muodon määrää symbolinen järjestys, joka on läsnä erilaisina jälkinä menneisyydestä. Hännisen mielestä nuo jäljet välittävät käytäntöjen sijasta menneisyyttä ja nykyhetkeä tulevaisuuteen. Ne ovat konstitutiivisten käytäntöjen tuotteita, historiallisia merkityksinä. Hännisen mukaan yhteiskunnalliset käytännöt jättävät jälkeensä merkityksiä erilaisina jälkinä ja jälkien jälkinä. Jäljet ovat merkitysten kantajia ja tältä kannalta yhteiskunnallinen elämä on olemassa ja ymmärrettävissä ainoastaan merkitysten kautta. Yhteiskunnallista elämää ei voi kuitenkaan palauttaa merkityksiin koska käytännöt kantavat ja välittävät myös merkityksiä.

Merkityksiä voidaan lukea teksteinä, jotka kertovat jotakin niiden kantajina olevista teoista ja toiminnoista. Toisaalta tekstejä ei voi teennäisellä tavalla irrottaa toi-

minnoista ja subjekteista, mutta toisaalta toiminnot (käytännöt) tapahtuvat ajassa, joka välittömästi karkaa ulottuvilta subjektiivisen teon tapahtumishetkellä jättäen jälkeensä pelkän teon jäljen. Merkityksen synnyn kannalta Hänninen pitää keskeisenä intentionaalista tekoa, jonka kohdalla myös teksti varsinaisesti syntyy. Tarkasteltaessa tekoa tapahtumana havaitaan, että sen tekemisen hetkellä tapahtuu myös intentionaalisuuden ja tekstin erottautumista ja niiden välille syntyy ero. Tekstuaalisella erottautumisella Hänninen tarkoittaa sitä, että käytäntöjen jäljet sedimentoivat toinen toisiaan symboliseksi järjestykseksi. Semanttisesti identifioitavissa oleva »pysyvä merkitys» on historiallisesti spesifiin tekstiin sedimentoitu merkitys.

Hännisellä tekstin käsite on paljon laajempi kuin kirjoitusten. Hänen mukaansa kaikkia käytäntöjen jäljiksi käsitettyjä merkityksiä voidaan lukea teksteinä. Lukemisen käsite jää Hännisellä tässä yhteydessä melko epäselväksi, mutta ilmeisesti hän tarkoittaa sillä jonkinlaisia eksistentiaalisessa tilanteessa tehtyä havaintoa. Sedimentoituneisuutensa vuoksi tekstit ovat historistisia ja niihin sisältyy eri asteisesti eroja sekä erottautumista. Yhteiskuntatieteilijän on erottauduttava yksilöllisesti sedimentoituneesta tekstistä ellei hän halua jäädä tekstuaalisesti annettujen ennakkoluulojen vangiksi. Yhteiskunnallista olemista ja toimintaa on lähestyttävä eri toiminnan muotoja determinoivan symbolisen järjestyksen kautta ja tämä edellyttää, että nykyhetkeä ei käsitetä pelkäksi pisteeksi kronologis-lineaarissa historiassa vaan situaatioksi, jossa menneisyys ja tulevaisuus ovat myös läsnä symbolisen järjestyksen kautta. Nykyhetki situaationa voidaan käsitellä pyramidimaiseksi rakenteeksi, jonka symbolinen järjestys ja sen projisiointi tulevaisuuteen rajaavat käytännön akselin ympärille. Symbolisen järjestyksen arkkitehtiikan kerrostuneisuus synnyttää historisistisen kontekstin, joka konstituoit subjektin monimäärityksellisuuden monilla tasoilla.

Tältä pohjalta Hänninen soveltaa situaation tekstuaalista analyysia poliittisten ilmiöiden tutkimiseen. Hän lähtee siitä, että historiallisilla käytännöillä on myös poliittinen puolensa ja niiden käytäntöjen jäljet sedimentoivat yksilöiden nykyhetkessä tapahtuvaa toimintaa determinoivaksi symboliseksi järjestykseksi. Hännisen mielestä politiikan kontekstuaalisessa analyysissa olisi otettava tarkasti huomioon poliittisesti merkityksellisen situaation differentiaalinen konstituutio. Tuota differentiaalista konstituutiota hän yrittää suppeasti tarkastella selvittämällä symbolisen järjestyksen, modernin valtion ja poliittisen toiminnan eri muotojen välisiä yhteyksiä (48—52). Artikkelinsa lopussa hän viittaa vielä siihen, että subjektin monimäärityksellisyttä voidaan pitää sinä tapana jolla subjekti on läsnä tietyssä differenssien kautta rakentuvassa situaatiossa. Läsnäolemisen tapaan liittyy kolme vaikeutta: vaikeus olla situaatiossa, muuttaa sitä ja ymmärtää sitä. Situaatiossa ole-

miseen vaikuttaa suuresti subjektin toiminnallis-tiedollinen horisontti. Johdonmukaista toimintaa situaatioissa saattaa vaikeuttaa toisistaan eroavien ajattelumuotojen runsaus. Situaatiota saattaa myös olla vaikeata muuttaa mikäli ei ole riittävää vallankumouksellista potentiaalia muuttaa sedimentoituneita ajattelumuotoja. Situaatiion ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet ovat puolestaan seuraus osittaisesta kyvyttömyydestämme irrottautua henkilökohtaisella tasolla jostakin annetusta symbolisesta järjestyksestä.

Hänninen mukaan ihmisen täytyy tutkia yhteiskuntaa tekstinä ja hänen on tarkasteltava sitä tekstiä jonka yhteiskunta muodostaa tietyn etäisyyden takaa päästäkseen irti annetun myytistä, primaarista arkitajunnan mukaisesta jäsenyydestä. Lisäksi ihmisen on tarkennettava oma konstitutiivinen asemansa kytäkseen arvottamaan millä tavoin hän kokee tietyn tilanteen merkitykselliseksi ja mikä häntä motivoi antamaan situaatioille määrättyjä merkityksiä. Tekstuaalisen tilanteen tulkinna ei voida noudattaa mitään yksinkertaista metodologista sääntöä ja tulkitsijan oma konstitutiivinen asema vaikuttaa myös omalta osaltaan tekstin tulkintaan. Tulkitsijan intressit, jotka Hänninen kärkeästi jakaa eksistentiaaliin, toiminnallisiin ja intellektuaalisiin determinoivat tekstuaalisen tilanteen tulkintaa.

Artikkelissaan Hänninen hahmottelee kiinnostavalla tavalla kuinka politiikka ja politiikan tutkimus voidaan käsitellä tekstuaalisen tilanteen analyysiksi. Myönteistä on mielestäni ennen kaikkea se, että Hänninen kiinnittää niin paljon huomiota ihmisten omalle toiminnalleen antamiin merkityksiin ja heidän merkityksenantotapoihinsa. Lacanilta ja Lévi-Straussilta omaksuttu symbolisen käsite ja sen historiallistaminen Marxin reaaliabstraktioiden, ajatusmuotojen sekä yksilöllisten eksistentiaalisten karttojen avulla auttaa Hännistä käsittelemään symbolisen järjestyksen kielestä, laeista, taloudellisista suhteista ja tieteestä sekä uskonnosta koostuvaksi struktuuriksi, joka strukturoi inhimillistä todellisuutta ja edeltää sitä. Symbolisessa järjestyksessä merkitys muodostuu ilmaisuketjussa olevien ilmaisujen välisistä eroista. Lacanin mukaan määrätyn sanan merkitystä ei saada selville löytämällä sitä vastaava merkityssisältö, vaan etenemällä pitkin ilmaisuketjua ja selvittämällä mikä mieli sillä on. Sanan mieli on determinoitavissa vain suhteessa niihin eroihin joita sillä on suhteessa kaikkiin muihin. Tämän merkitysteorian Hänninen näyttää suurin piirtein hyväksyvän. Sen sijaan hän ei hyväksy Lacanin tästä tekemää johtopäätöstä, että merkityksen lisäksi koko todellisuus on löydettävissä ilmaisuketjusta eikä sitä, että »olion jota tarkoitetaan» ja »tarkoitettun olion» välinen erottelu hylätään. Tältä pohjalta Lacan saattaa kuitenkin väittää, että kieli pelkkänä ilmaisujen joukkona tavallaan luo todellisuuden ja olioiden maailman. Tätä strukturalistiseen kielitieteeseen (Saussure) perustuvaa väitettä Hänninen ei hyväksy koska se riittää

ainoastaan formatiivisen konstituutioproblematiikan selvittämiseen jättäen kuitenkin realisoivan konstituutiion ongelmat huomiotta. Tässä yhteydessä Hänninen kiinnittää aivan perustellusti huomiota Lacanin argumentaation eräeseen ongelmalliseen kohtaan. Lacanin lähtökohta on käsitys ilmaisun (signifier) ensisijaisuudesta. Hänen tulkintansa pohjautuu Saussuren melko huolimattomaan ja epäselvään tapaan määritellä merkki ilmaisun ja sisällön muodostamaksi kokonaisuudeksi, joka on kahdella tavalla mielivaltainen: ensinnäkin ilmaisun ja sisällön välillä ei ole mitään luonnollista suhdetta ja toiseksi merkin ja maailman välillä ei ole mitään luonnollista suhdetta. On epäselvää tarkoittaako Saussure tällä sitä, että itse merkki on mielivaltainen tai sitä, että vain ilmaisu on mielivaltainen. Lacan tulkitsee asian niin että ilmaisu on mielivaltainen ja ajautuu vaikeuksiin selittäessään ilmaisun konstituutiota. Hän ei pysty tyhjentävästi selvittämään kuinka ilmaisun ensisijaisuuden periaatteen pohjalta merkityksiä syntyy ja kuinka niitä kommunikoidaan. Lisäksi on vaikeata ellei suorastaan mahdotonta ymmärtää mikä ilmaisu Lacanin mukaan oikeastaan on, ellei sitä voida määritellä kuin suhteessa muihin ilmaisiin.

Lacanin symbolisen tason käsitteen Hänninen tulkitsee ehkä liian ahtaasti katsoessaan sen perustuvan pelkästään psykoanalyttiseen merkitysteoriaan. Tosiasiasa Lacanin symbolisen käsitteeseen on vaikuttanut myös ratkaisevasti Claude Lévi-Straussin sosiaalista vaihtoa yleensä käsitteleväksi kommunikaatioteoreettiseksi tieteksi yleistetty strukturaalinen lingvistiikka ja siihen sisältyvä symbolinen toiminta. Teoksessaan *Les structures élémentaires de la parenté* (1947) Lévi-Strauss esitti, että samoin kuin ääni tulee merkitykselliseksi sen satunnaisen ja mielivaltaisen yhteyden kautta joka sillä on merkitykseen merkin muodostamassa ykseydessä ja merkki saa puolestaan sisäisen mielivaltaisuutensa pohjalta intersubjektiivisen määrityksen vasta koko kielen muodostamassa suhdetarjelmassa, on luonnollisten kontingenssien »kyky yhteiskunnallisuuteen» riippuvainen mahdollisuudesta muuttaa ne sosiaalisen vaihtojärjestelmän merkkistrukturin elementeiksi. Luonnollisesta syntyperustastaan irrotettuina ja abstrahoituina, eristetyiksi elementeiksi hajotettuina, tavarat, naiset, foneemat tai totemistiset merkit muunnetaan erään operaattorin välityksellä toimintaa varten tai ne muunnetaan vaihtosääntöjen avulla matriarkaalisiksi säännöiksi tavoitteena sosiaalinen tasapaino (esim. incestin kieltö) jne. Näiden muunnosten tulos on, että elementit voivat toimia taloudellisessa vaihtojärjestelmässä välittävinä kanavina tai sukulaisuusrakenteissa, kielijärjestelmässä, totemistisissa rakenteissa. Lévi-Straussin mukaan näiden kaikkien muunnosten perusta on strukturalistinen, »hengen tiedostamaton toiminta». Tuo toiminta on merkkejä antava universaalitransformaattori, jonka välityksellä luonto muuttuu yhteiskunnaksi ja luonnollis-

kontingenti yksittäisyys sosiaalis-kulttuuriseksi yleisyydeksi.

Tähän Lévi-Straussin yleiseen teoriaan Lacanin tukeutuua määrittäessään symbolisen koodoja sisältävää sääntöjen hallitsemaksi kulttuuriksi, joka fundamentaalisten kieltojensa kautta määrittää inhimillisen eksistenssin vastakkaiseksi luonnolliselle. Kuten Hänninenkin toteaa, Lacan hyväksyy tavallaan strukturalistisen toiminnan peruseräätteen: Saussuren menetelmää tutkia kieltä voidaan laajentaa siten, että sen avulla on mahdollista paljastaa ja selittää kaikki inhimillisen ajattelun, käyttäytymisen ja kulttuurin struktuurit. Lacanille symbolinen on jotakin enemmän kuin kieli, vaikka se onkin strukturoitunut kielen tavoin. Lacan hyväksyy kuitenkin myös sen, että nuo symbolisen säännöt on kirjoitettu kieleen. Hänen mukaansa me oppiessamme kielen jota käytämme puhuessamme, opimme samalla ne säännöt joiden mukaan meidän täytyy elää mikäli haluamme elää inhimillisellä tavalla. Lacan siis katsoo, että symbolista järjestystä hallitsevat lait eroavat kieltä kokonaisuudessaan hallitsevista laeista, mutta toisaalta hän pitää niitä samanlaisina, ekvivalentteina. Tästä ristiriidasta hänen teoriaansa subjektin konstituutiosta syntyy jännite formatiivisen ja realisoivan konstituutiivisen puolen välille ja mielestäni hänen teoriansa tulkitseminen pelkästään formatiivista konstituutiota käsitteleväksi on ongelmallista. On ajateltavissa, että Lacanin teorian pohjalta symbolisen tason historiallisia kehityskulkuja voidaan selvittää siten, että myös realisoivan konstituution kysymykset voidaan ottaa huomioon, sillä edellyttäähän onnistunut psykoanalyttinen tulkinta aina yksilöllisen ja yhteiskunnallisen historian mukaan ottamista.

3. Bringing it all back home (Heiskanen)

Artikkelissaan *Politics Proper vs. the Politics of Knowledge* (57–85) Ilkka Heiskanen tarkastelee yksityiskohdaisesti minne politiikka on politiikan tutkimuksesta kadonnut. Heiskanen mukaan politiikan katoaminen ei liity pelkkiin paradigman vaihdoksiin politiikan tutkimuksessa, vaan se on osa laajempaa yleisyhteiskunnallista taistelua tiedon politiikasta, jossa sanat ja muut kielen yksiköt ovat sotilaita ja uhreja samanaikaisesti. Roland Barthesin teorian pohjalta (politiikka on reaalista koskeva fundamentaalinen tiede) Heiskanen erottaa kaksi diskursiivista muodostumaa, jotka ovat ratkaisevasti vaikuttaneet politiikan tutkimukseen. Hän määrittelee ensinnäkin tiedon politiikan diskurssin länsimaista tieteellistä ja intellektuaalista väittelyä strukturalismin, hermeneutiikan ja diskurssiteorian muodoissa muokanneeksi kokonaisuudeksi. Tiedon politiikan diskurssista Heiskanen erottaa varsinaisen politiikan diskurssin, joka on vaikuttanut enemmän käytännön käsityksiin politiikasta. Artikkelissaan Heiskanen kehittää tämän jälkeen eräänlaisen dialogin varsinaisen politiikan ja tie-

don politiikan diskurssien välille. Hän tarkastelee kumpaakin nykyaikaisissa länsimaissa yhteiskunnissa esiintyvänä konkreettisina diskursiivisina muodostumina tavoittelematta historiallisia tai poikkikulttuurisia yleistyksiä (61).

Heiskanen konstruoi aluksi tiedon politiikan diskurssista eräänlaisen ideaalityypin. Tämän jälkeen varsinaisen politiikan diskurssi paikallistetaan niihin kielen ja tiedon alueisiin, joilla siihen vaikuttaa tiedon politiikka. Tämän jälkeen tiedon politiikan diskurssia ristikuulustellaan varsinaisen politiikan perspektiivistä. Tarkastelussaan Heiskanen kiinnittää erityistä huomiota tiedon politiikan diskurssin ideologisiin ja poliittisiin puoliin. Dialogin jälkeen Heiskanen tarkastelee uudelleen kysymystä politiikan katoamisesta politiikan tutkimuksesta. Hän toteaa dialoginsa tarkoituksena olleen ensinnäkin osoittaa ilmiön kytkeytyminen laajempiin yhteyksiin ja toiseksi viitata ilmiön luonteeseen eräänä esimerkkinä tiedon ja kielen sedimentoitumisesta ja kivetymisestä. Tiedon ja kielen sedimentoituminen ja kivettyminen tapahtuu eräässä mielessä rautaisella välttämättömyydellä Heiskanen mukaan. Samanaikaisesti se synnyttää kuitenkin älyllistä levottomuutta ja systemaattisia yrityksiä analysoida tuota sedimentoitumista tuottavia mekanismeja. Kivettyminen ja sedimentoituminen aiheuttavat vastaprosesseja, joita ei kuitenkaan voida, kuten tiedon politiikan diskurssi osoittaa, kovin paljon nopeuttaa. Heiskanen yhtyy tässä yhteydessä Anthony Giddensin kantaan, että yhteiskuntatieteilijän tärkein tavoite nykytilanteessa on yrittää ylläpitää riippumatonta ja demystifioivaa tutkimusperinnettä ja suhtautua epäilevästi kaikkiin väitteisiin kielen ja tiedon läpinäkyvyydestä.

Kehittelemänsä dialogin tulosten pohjalta Heiskanen esittää artikkelinsa lopuksi eräitä konkreettisia ehdotuksia demystifioivan tutkimusperinteen asemien vahvistamiseksi politiikan tutkimuksessa. Hänen mielestään machiavellistista suuntautumisvaihtoehtoa on laajennettava kattamaan tiedon ja kielen kautta syntyneet siteet, mikropolitiikka on määriteltävä ja tulkittava uudelleen ja tutkimuksessa on keskityttävä ideologioiden ideologisen perustan selvittämiseen. Tärkeätä on myös tutkia anti-realistisen ja pessimistisen tutkimuksen sitoumuksiin ja käytännöllisiin seurauksiin liittyviä relevantteja teoreettisia ja metodologisia dilemmoja. Heiskanen mielestä poliittinen diskurssi on aina meta-analyttista, koska siinä tutkitaan niitä poliittisia ratkaisuja joita sisällöllisiin sosiaalisiin ongelmiin ehdotetaan. Hänen mukaansa nykyistä politiikan tutkimusta on meta-analyttisen otteen säilyttämiseksi laajennettava tiedon politiikan diskurssin suuntaan, jotta politiikan tutkimus säilyttäisi myös asemansa reaalista tutkivana fundamentaalina tieteenä.

Eräaseen kohtaan Heiskanen tiedon politiikan diskurssin esityksessä haluaisin vielä lopuksi lyhyesti puuttua. Heiskanen esittää, että keskeisten diskursiivisten

muodostumien erilaiset ideologiset aspektit voidaan ankkuroida totaaliseseen ideologiaan. Hän väittää, että esimerkiksi Michel Foucault pitää »totuudentahtoa» länsimaisissa yhteiskunnissa eräänlaisena totaalisena ideologiana joka läpääse hallitsevat käytännölliset mekiet (78). Foucault'n totuudentahtoa Heiskanen pitää heuristisena välineenä empiirisen tutkimuksen suuntaamiseksi ja hän toteaa, että tarkempi analyysi edellyttää metodologis-käsitteellisiä lisäselvityksiä ideologioiden ja niiden meta-analyttisten ideologisten puolien välisistä suhteista. Koska Heiskanen jättää tarkemmin käsittelemättä Foucault'n tieto/valta (*savoir/pouvoir*) käsitteparin hän joutuu toteamaan, että Foucault'n totuudentahto on analoginen varsinaisen politiikan diskursssia hallinneen »yhteiskuntatieteellisen totuudentahdon» kanssa. Foucault'n valta-analyysin lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että hän lähestyy kysymystä vallasta produktiivisen, strategisen sosiaali-integraation näkökulmasta. Strategisesta sosiaali-integraatiosta Foucault erottaa kognitiivisen sosiaali-integraation. Viime mainittu syntyy edellisestä ja vaikuttaa siihen takaisin. Tarkastellessaan integraatiomuotojen välistä suhdetta Foucault päätyy kuitenkin siihen, että kysymys on yhden ja saman asian, vallantahdon, eri puolista. Tässä kohtaa Foucault ja diskurssiteoreettinen tarkastelutapa yleisemminkin on hyvin sidoksissa Nietzscheen. Foucault'n tiedon arkeologia palauttaa vallalla taatut institutionaaliset tieteet takaisin tietoon sellaisena kuin se on konkreettisten arkipäiväisten diskurssien kohde ja viime mainituissa on puolestaan liikevoimana tahto tietoon eli vallantahto. Tuon arkeologian peittää päivittäin abstraktio, jossa yritetään oikeuttaa tietoa tiedosta itsestään ja ajatellaan että tiedon immanentin pätevyyden ehdot riippuvat yleisyydestä. Tältä pohjalta nousee esille vaatimus: on oltava totta. Nietzscheen mukaan vaatimus on väärä koska se abstrahoi tiedon todellisesta genesiksestä peittäen sen näkyvistä. Nietzscheen mukaan tiedon todellinen syntyperusta on itse asiassa psyykinen tai intersubjektiiivinen konflikti. Konflikti on purkausmainen ja se perustuu epäjatkuviin ruumiillisiin haluihin, vaistoihin, vietteihin tai intresseihin, joita tieto yrittää hallita affektien hyväksi. Tieto hallitsee konfliktia ollen taipuvainen muuttamaan sen virheellisesti totuudentahdoksi. Syynä tähän on joko se, että yleisyysvaatimusta pidetään parhaana aseena rauhoittamisen välineenä tai vallan salaaminen affektiiiviselta tahdolta. Tavoitteena voi olla myös aselepoon pääseminen vastakkaisen intressien välillä. Foucault'n mukaan totuudeksi vääristäminen muodostuu tätä kautta rajoittavaksi mekanismiksi, jonka tarkoitus on palvella diskurssien järjestämistä ja hillitsemistä. Tämä johtuu siitä, että diskurssit eivät an sich ole tosia tai epätosia vaan kaikkea mahdollista — kauniita, vaarallisia, ikävyyttäviä, haluttavia, informatiivisia tai luotaantyöntäviä.

Tiedon yksipuolisen totuusfunktion redusoimisen ja reduktion yleispäteväksi esittämisen taustalla on vallan-

tahto, jonka genealogian kirjoittamisen Foucault on asettanut tehtäväkseen. Subjektiviteettia Foucault pitää tältä pohjalta vallan tuotteena ja myös päämääränä, jonka valta mahdollistaa. Yhteiskuntatieteiden valistavan ja syntetisoivan toiminnan edellytys on valta-analyysi. Primaaristi Foucault tutkii hajottamisen ja paloitelemisen, eristämisen ja subjektivoinnin valtavaikutuksia. Vallan Foucault määrittää luonteeltaan salatuksi ja peitetuksi. Tämä on otettava huomioon yritettäessä ymmärtää Foucault'n vallan analytiikan luonnetta tieteenä ja sen poliittisia seurauksia. Vallan analytiikassa on kaksi perusteemaa, ruumis ja tapahtuma, jotka ehdollistavat toinen toisiaan molemminpuolisesti. Ruumiiden sattumanvaraiset konfrontaatiot ja ruumiilliset tapahtumat kiinnittävät valtateorian abstraktiotasolle, jonka synty- ja pätevyysalueeseen ne itse kuuluvat eli konkreettisen sosiaalishistorian abstraktiotasolle. Vallan pätemistapa peittää oman syntyperänsä itsensä suhteen heterogeenisten ja epäjatkuvien historiallisten tapahtumien ketjussa. Vallan genealogia koskettaa puolestaan valtaa juuri siellä missä se on, näennäisesti kaukaisimmissa ja eniten syrjässä olevilla mikroalueilla, valtaverkoston solmukohtissa. Genealogia paljastaa lähellä, mutta samalla salattuna olevan vallan hienovaraisimmissa pinta-vaikutuksissaan rajoittamalla oppineisuutta ja rehabilitoimalla aidon tieteen diskvalifioimaa tietoa sekä rikollisia ja hulluutta koskevaa tietoa. Vallan pinta-vaikutuksia on vaikea selvittää koska ne läpääsevät ruumiin ja näin ollen ihmiset ovat itse noita pinta-vaikutuksia kyetten vain vaivoin erottautumaan niistä. Foucault'n mielestä tässä on otettava avuksi etnografin katse ja hänen vallan genealogiansa onkin meidän yhteiskuntamme etnologiana kuten Michel Leiris on huomauttanut.

Etnologiana vallan genealogia on samalla totuuden politiikkaa. Se on paljastamisen ja informaation politiikkaa, sillä valta toimii häiritsemättä vain siellä missä se on salattua olemista. Paikallisten konfrontaatioiden hajakeskitetty verkosto, johon valta vielä keskitettyä ylivaltaa tukeutuu, diskvalifioi klassisen politiikan tyyppin voidakseen tulla vastarintana vaikuttavaksi. Tästä seuraa, että politiikka ei voi olla kollektiivisubjektin representaatiota jonkun keskuksen kautta. Puoluetta, etujoukkoa tai valtiota ei voi Foucault'n mukaan asettaa enää politiikan subjektiksi. Poliitiikan tavoitteena Foucault pitää vallan moninaisuuden, tapahtumaluonteisuuden ja kontingenttien piirteiden emansipoimista purkamalla keskitettyä ylivaltaa sen mahdollisuuksien ehtojen, paikallisten konfrontaatioiden mikrofysiikan tasolla. Hänen mukaansa on taisteltava uuden politiikan muodon puolesta, joka organisoi paikallisten ja erityisten intressien sekä tarpeiden autonomiamia. Tämän kaltainen taistelu on mahdollista kaikkialla, työpaikoilla, instituutioissa, yksityisen ja julkisen alueilla. Se on mahdollista kaikkialla siellä missä on kysymys yksittäisten ihmisten tai yhteiskunnallisten ryhmien elämälle asettamista vaatimuksista — sillä valta on kaikkialla

länäolevaa. Taistelu on lisäksi kaikkialla yhtä lähellä keskusta, koska mitään keskusta ei ole, vaan valta on hajakeskitetty verkosto. Foucault'n mukaan klassisten vastarinnan muotojen (kollektiivinen protesti, kapina, vallankumous) vanavedessä kehittyy uusi vastarinnan tyyppi, dissidenssi. Se emansipoi vallan sisäisen korrelaatin, yksittäisen ei-representatiivisen vastarinnan, imitoidessaan vallan kulloinkin spesifejä subtiileja pelisääntöjä ja ylittäessään ne. Uudessa vastarinnan muodossa pelataan avoimin, paljastetuin kortein ja välteään globaalisempia valta- ja voimapelejä. Niitä kieltäydytään pelaamasta ja vallan kimppuun halutaan päästä sen vahvimmassa kohdassa.

Foucault'n vallan analytiikka, onnellisen positivistin iloinen tiede lähtee siitä, että uuden vastarinnan tyyppin kautta syntyy iloinen ihminen. Vastavallaksi jäävä vastarinta on pelkkä vallan positiivinen kääntöpuoli eikä mitään kriittistä negatiivisuutta tai sorrettujen kurjuutta ja ikävyyttä. Foucault'n mukaan poliittiset askeetikot, ikävyyttävät aktivistit ja teorian terroristit ovat pelanneet itsensä ulos ja heidän mukanaan myös vallankumouksen byrokraatit ja totuuden virkamiehet. Viime mainitut ovat pelanneet itsensä ulos vanhaa tyyppiä olevina intellektuelleina, kirjailijoina, jotka kirjoituspöydän ääressä tai kateederissa kantavat koko ihmiskunnan surua ja tuskaa harteillaan. Sen sijaan uusi intellektuelli hylkää dualismin teorian ja käytännön välillä — tässä kirjoituspöytä, tuolla ulkona käytännön maailma. Uusi intellektuelli pitää itseään käsityöläisenä, joka osallistuvasti puuttuu paikallisiin konfrontaatioihin, antaa paikallista tietoa käyttövälineeksi ajankohtaisiin välienselvittelyihin ja katsoo onko se käyttökelpoista. Hän tähtää politiikkaan ilman myyttejä, ei puhu toisten puolesta ja solmii ohimeneviä, erityisiin tilanteisiin sidottuja liittoja.

Politiikan katoaminen politiikan tutkimuksesta liittyy nähdäkseni myös kysymykseen intellektuellien asemasta ja vaikutuksesta. *Exploring the Basis of Politics*-teos on omalta osaltaan osoitus siitä, että ongelma on tiedostettu ja kirjoittajat lähenevät kukin omalla tavallaan edellä Foucault'n kautta lyhyesti hahmottelemani intellektuellin tyyppiä. Toivottavasti teos toimii heterogeenisuudesta huolimatta omalla tavallaan piristysruiskeena suomalaiselle valtio-opilliselle ja yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle ja auttaa tekemään sitä tunnetuksi myös ulkomailla.

HANNU SIVENIUS